

med at den selv leverer et godt grundlag for videre forskning.

Kay Lundgren-Nielsen

Morten Thing: *Kommunismens kultur. DKP og de intellektuelle 1918-1960.* 1-2. (Tiderne Skifter, 1993). 1088 s.

Forfatteren blev i 1993 doktor på dette værk. Han var allerede da en velkendt skribent og videnskabsmand med en række afhandlinger og bøger bag sig, især samlet omkring marxisme og kommunismens historie i vort århundrede. Det store værk er da også kendetegnet af den professionelle skribent og redaktør, i det grafiske er bogen meget fint formet af Anne Houle. Det kan også straks siges: Indholdet er på højt niveau alene derved, at der fremlægges et stort og velordnet materiale, hvoraf det meste er nyt, og når det ikke er nyt, er det dog som oftest set i nyt perspektiv eller ny sammenhæng.

Morten Thing begynder med en indledning, der allerede anslår en tone eller holdning, som også er karakteristisk på andre områder. Thing er tilbøjelig til at mene, at noget er nyt, blot fordi han erkender det. »Det afgørende problem har været, at meget af arbejdet har måttet laves som fritidsforskning. Jeg har delt arbejdsvilkår med mange af min generation af forskere,« skriver han. Det er vilkår, han har måttet dele med utallige generationer før ham og en stor del af de efterfølgende. Den lange tilblivelsesproces, en halv snes år, har da også medført, at der er flere gentagelser end nødvendigt. Stilen er, som sagt, meget sikker og teksten klar og ligefrem, undertiden lidt altmodisch (»man kunne jo indvende heroverfor«, »vi kan derfor passende på dette sted« – det er helt Carit Etlar'sk!). Også udenværkerne er i orden: Der er eksemplariske kilde- og litteraturfortegnelser, gode registre og

fyldig indholdsfortegnelse, det er en bog, man virkelig kan finde rundt i. Dertil kommer et væld af relevante illustrationer, som følger sig godt til den løbende fremstilling.

Fremstillingen bygger på et stort arkivmateriale, interviews, erindringer og samtidens litteratur (pjecer, tidsskrifter, bøger), hvortil naturligvis kommer senere behandlinger af perioden. Arkivalierne er stort set privatarkiver, mens kun få offentlige arkiver er benyttet, måske heller ikke eftersøgt eller gennemgået. Et vigtigt arkivmateriale har været DKP's arkiv i Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv samt samme sted også arkivalierne fra HIPA og AIC – Socialdemokratiets kamporganisationer mod kommunisme og nazisme. Når det gælder de sidste må dog bemærkes, hvad Thing måske ikke er opmærksom på, at store dele næppe nogensinde har eksisteret; det var en gammel tradition helt tilbage påvirket af de tyske socialistlove, men forstærket efter 1933, at begrænse det skriftlige; som udtrykt af Alsing Andersen: Vi må forberede illegaliteten. Det fremgår ikke, hvilke kildekritiske overvejelser der ligger bag anvendelsen af f.eks. interviews med Børge Houmann i 1980'erne om mere end 40 år gamle begivenheder.

Det kæmpemæssige og yderst spredte kildemateriale er styret med en sikker hånd, der gør teksten til en samlet fremadskridende fremstilling, der dog på visse områder er blevet større end nødvendigt er. Det gælder ikke mindst de talrige afsnit (fra et par sider til op omkring 40), hvor hovedpersonerne biograferes. Det er selvfølgelig nyttigt for læseren og for sammenhængens skyld nødvendigt, at personerne præsenteres; men det virker ofte ude af proportioner og af mindre relevans, når det sker så detaljeret som sket er, hvad enten det er Gelsteds Homer-oversættelser eller PH's dragebog og bøger om erotikkens historie. Egent-

lig indtrængende personkarakteristikker er der i øvrigt ikke tale om. Efter deres karakter kunne de rimeligvis med bedre held have været samlet i et særligt biografisk leksikon bag i bogen.

Helt modsat forholder det sig med de talrige personer, der blot optræder som et navn. I mange tilfælde er det nærmest forvirrende, og med Things formåen havde det heller ikke stilistisk eller for sagens skyld været nødvendigt at tage dem med blot for at sige, at der var flere om en indsats. Det virker belastende og får gang på gang læseren til at blive flov: Burde jeg kende ham eller hende? Det er for sammenhængens skyld væsentligt at sige, at Ib Nørlund i 1936 traf sammen med franske partifæller; men at det skete på en fem ugers bilrejse til Frankrig sammen med Inga Hertz er, som i mange andre tilsvarende eksempler, ganske overflødig. Der siges absolut ikke mere om Inga Hertz, og vi er efterhånden sikkert kun få, der husker den smukke dame, Nørlund blev gift med i 1938, mens andre ivrige læsere vil prøve, men nok forgæves, at finde ud af, hvem hun var. Så er det dog sagt mere lige ud, at her accepteres ingen uvidenhed, når Henri Barbusse omtales som »den kendte franske digter«.

Et lignende krav til læserens eftertanke og overvejelser er brugen af begreber som »venstrefløjen« og »reaktionær«. Her veksles jævnligt med, hvad der er indholdet bag ordene, ligesom begrebet »intellektuel« trods store anstrengelser også er noget usikker eller upræcis, og Thing har ikke haft mod til at gøre Sartres definition på en intellektuel til sin (»en som blander sig i noget som ikke kommer ham ved«). Lykken er dog, at de fleste dog nok har en rimelig forståelse for, hvad det drejer sig om, og at det blot er en sædvanlig, men ikke reflekteret floskel, når Socialdemokratiet kaldes centralistisk.

Den nævnte rimelige forståelse har

Thing også, og den er tillige rummelig. Det betyder, at alt hvad der kan have en snert af kommunisme er taget med, og i hvert fald før 1940 var det umådelig spredt. I mange tilfælde vil det være urimeligt at spørge, hvad det repræsenterer, fordi svaret ikke kan gives. Det er for så vidt værkets konklusion, at selv om det trykte både af sig selv og af modstandere blev betragtet som kommunistisk, var forbindelsen til DKP ofte svag og ikke organisatorisk, således at det vil være urigtigt at tale om en DKP-kulturpolitik. Anderledes ser det ud efter 1945. Thing dokumenterer klart den styrke, der lå i, at efter 2. verdenskrig blev trådene stærkere mellem de intellektuelle og partiet, ikke alene fordi det i en periode var moderne at være kommunist. Det betød mere indflydelse til den intellektuelle fløj i partiet, men indflydelsen gjorde sig også gældende den modsatte vej. I begge tilfælde var der dog mest tale om indflydelse og påvirkning. Ingen af de to »sider« lod sig nogensinde fast styre af den anden. Det er værkets store fortjeneste, at det hestearbejde, der er udført, har skabt en indsigt, som har givet et fast underlag for det, der hidtil i mange retninger kun har været indtryk og formodninger.

En fundamental svaghed i Things konklusion er en, som han ikke har haft mulighed for at drage, selv om han strejfer og antyder den. Svagheden består i, at vi næppe kan finde nogen mulighed for at fastslå, hvilken indflydelse eller påvirkning på langt sigt (og efter at den selv var død) kommunismen øvede på holdningerne hos beslutningstagere og ledende lag i samfundet, evt. via Socialdemokratiet. Thing citerer Mogens Fog for det svar, han fik, da han stillede et tilsvarende spørgsmål til sin far, der var radikaler: »Vi fik det ud af det, at nu sidder der lærere og dommere, et helt lag af folk, der har en bestemt holdning til det, de skal beskæftige sig med«. Det

samme kunne kommunisterne og deres sympatisører måske sige.

Der er en risiko knyttet til udgivelsen af Morten Things monumentale værk. Risikoen er den, at det let vil føre til, at det efterlader indtrykket af, at kommunismen (ikke DKP) var det dominerende i dansk kulturliv og debat i perioden. Og det var det ikke, men alt det andet kan ikke samles under en hat. Det var de konservative med tidsskriftet »Den ny tid«, Arne Sørensen med »Det tredje Standpunkt«, det radikale »Tidens Stemme«, Venstres »Dansk Folkestyre«, de socialdemokratiske tidsskrifter (»Socialisten«, »Verdens Gang«, »Rød Ungdom«) og et væld af andre tidsskrifter, eksempelvis »Tilskueren«, »Gads danske Magasin«, »Højskolebladet« m.m. Det kulturelle politiske liv manifesterede sig også i AOF, de talrige foredragsforeninger, Arbejderens Teater osv. Der manglede heller ikke folk, der førte an på forskellige fløje: Julius Bomholt, Henning Kehler, Hakon Stangerup, Hans Lund. Samfundskritiske digtere (eksempler: Jacob Paludan og blandt socialdemokraterne Nils Nilsson) manglede heller ikke; heller ikke seksuel frigørelse og fri abort manglede (Olga Eggert før hun blev nazist). Det var ikke at forlange, at Morten Thing skulle have skrevet om alt dette; men det havde ikke været urimeligt, om han havde sat sit emne i relief ved at gøre det klart, at mange af dets manifestationer havde form og virkemidler fælles med de øvrige strømninger i tiden, og herunder også havde vurderet dets form og virke på en sådan almen baggrund.

Vagn Dybdahl

Henning Hartmann-Petersen: *Carl Madsen – en glad kommunist*. (Gyldendal, 1993). 123 s.

Bogens grundlag er de bånd, der blev

optaget og redigeret til fem timelange samtaler, som blev udsendt af Danmarks Radio i 1973. Emnet for de lange samtaler med kommunisten og juristen Carl Madsen (1903-78) er hans erindringer. Bogen behandler tiden fra hans fødsel på Mors og til hans sidste år, hvor han stort set havde opgivet sin advokatforretning. Som helhed bringes der ikke nyt i forhold til de erindringer, Carl Madsen selv publicerede i flere bøger. Derimod giver bogen, trods dens episodiske karakter, et godt og afrundet indtryk af den del af Carl Madsens personlighed, som havde relation til hans offentlige virke; påfaldende er her en snarest forstærket mangel på tolerance, menneskelig forståelse og evne til indlevelse i andre menneskers situation. Også i den henseende er bogen værd at læse til mere direkte belysning af Carl Madsens person end erindringerne.

Vagn Dybdahl

Robert Pedersen: *Gør din pligt. Kræv din ret. Erindringer*. (Holkenfeldt, 1994). 283 s.

Robert Pedersen, der døde sommeren 1994, valgte den gamle socialdemokratiske devise (der i øvrigt er blevet brugt af mange, f.eks. også H.N. Andersen) som titel på sine erindringer. I mange retninger kunne devisen også stå som karakteristik af Robert Pedersens levned. Næppe nogen vil kunne sige, at han ikke har gjort sin pligt, nogle vil nok sige, at han har brugt en del af sin ret til at sige, hvad han mener eller ved, mere end de finder rimeligt.

Robert Pedersens skildringer af brydninger inden for den socialdemokratiske inderkreds fortsætter for så vidt en linie, der blev lagt allerede i J.O. Krags dagbog (1972) og senere fortsat i Anker Jørgensens dagbøger (1989, 1990) og Karl Hjortnæs' »20 år efter«. Med bør